

munzenium

Narodowe Muzeum Sztuki im. Bohdana i Warwary Chanenków. Kolekcja malarstwa europejskiego

Olena Zhivkova

*Muzeum ma służyć nie tylko jako zbiór rarytasów i eksponatów,
ale jednocześnie jako szkoła, świątynia i święte miejsce,
dokąd powinni podążać wszyscy, aby studiować i czczyć piękno.*

B. Chanenko

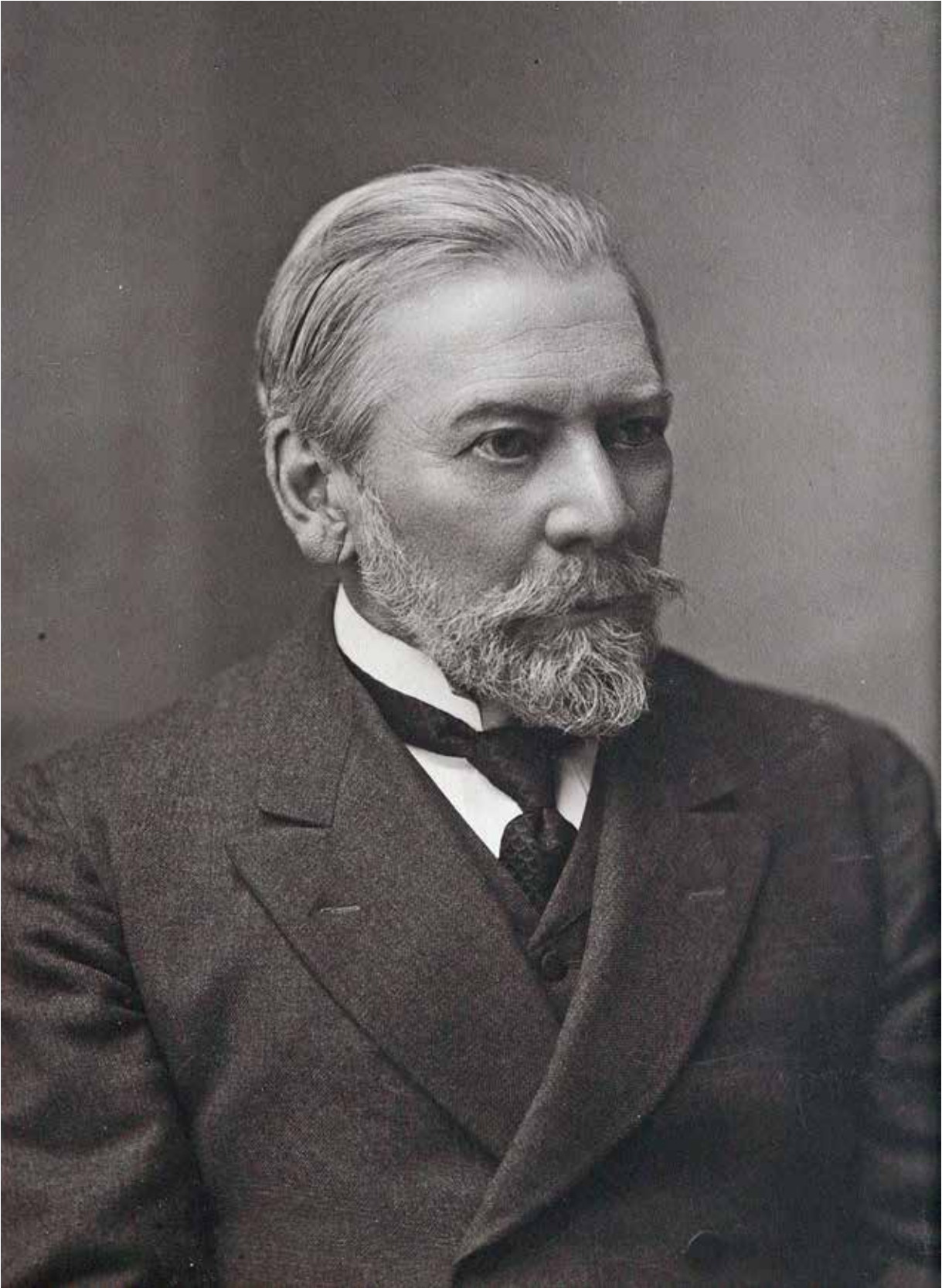
Początek historii Narodowego Muzeum Sztuki im. Bohdana i Warwary Chanenków (Nacional'nij muzej mistectv imeni Bogdana ta Varvara Hanenkiv) tradycyjnie datuje się na dzień 23 czerwca 1919 r., kiedy zgodnie z dekretem Rady Komisarzy Ludowych¹ prywatna kolekcja małżeństwa Chanenków została znacjonalizowana i w Kijowie utworzono Drugie Muzeum Państwowe (Drugij derżavnij muzej). Była to jednak raczej decyzja polityczna i administracyjna, ponieważ do tego czasu zarówno całą kolekcję, jak i budynek, w którym się znajdowała, przekazano już na własność miasta Kijowa. Zdecydował o tym i zapisał w testamencie w kwietniu 1917 r.² znany przemysłowiec i filantrop, potomek starego rodu kozackiego – Bohdan Chanenko (1849–1917) (il. 1).

Jego zainteresowanie działalnością społeczną, historią i sztuką nie było przypadkowe. Wśród przodków założyciela kijowskiego muzeum znajdziemy nie tylko Michała Chanenkę (1620–1680), hetmana Ukrainy Prawobrzeżnej, lecz również kilka pokoleń działaczy wojskowych, państwowych i kościelnych, a także kolekcjonerów i znawców starożytności.

W 1871 r. Bohdan Chanenko, wówczas młody prawnik i absolwent Cesarskiego Uniwersytetu Moskiewskiego (Imperatorskij Moskovskij universitet), wstąpił do służby państwowej w Sankt Petersburgu i już wtedy, zafascynowany nowymi znajomościami z kręgu ówczesnych miłośników sztuki, zaczął zaglądać do antykwariatów i uczestniczyć w aukcjach. Jednak jego prawdziwe zamiłowanie do kolekcjonowania rozwinęło się nieco później. W 1874 r. Chanenko poślubił Warwarę (1852–1922) z rodu Tereszczenków, która wkrótce stała się jego sprzymierzeńcem w działalności kolekcjonerskiej (il. 2). Pochodziła z bardzo znanej rodziny przemysłowców

1 Dekret o nacjonalizacji muzeum 1919, s. 27.

2 NA NMBH, opis 1, sprawa 35.

1.

Bohdan Chanenکو
prawnik, przemysłowiec,
miłośnik sztuki, kolekcjoner

i filantropów³ i w pełni podzielała zainteresowanie męża sztuką oraz jego poglądy. Począwszy od podróży poślubnej za granicę, Bohdan i Warwara Chanenkové zaczęli gromadzić kolekcję sztuki światowej, a później ogłosili, że planują podarować ją Kijowowi. Wraz z kolekcją, rezydencją i biblioteką zamierzali również przekazać miastu swoją siedmiopiętrową kamienicę czynszową (przy ul. Tereszczenkowskiej 13), z której dochód miał pokryć potrzeby finansowe i administracyjne przyszłego muzeum⁴. Świadczy to o tym, że wola wyrażona przez Bohdana Chanenkę w testamencie to nie spontaniczny, ale dobrze przemyślany i uprzednio przygotowany krok. Nie był to jego pierwszy dar dla miasta. Prawie dwie dekady wcześniej, w 1899 r., Chanenکو przekazał dużą część swojej kolekcji artefaktów archeologicznych (ok. 3 tys. eksponatów) do pierwszego ogólnodostępnego muzeum kijowskiego⁵. Przemawiając podczas ceremonii otwarcia tej instytucji, nakreślił swoje motto kolekcjonerskie:

Moim zdaniem dzieła sztuki, będąc w prywatnych kolekcjach, gdzie nie są zawsze i dla wszystkich dostępne, są jakby uwięzione w więzieniu. Posiadanie na przykład obrazu Tycjana lub greckiego marmuru z V w. i niepokazywanie tych przedmiotów – to jak przywłaszczyć sobie niewydane utwory Puszkina, Goethego czy Szekspira. Dzieła geniuszy z natury rzeczy nie powinny należeć wyłącznie do tych, którzy je posiadają, dzieło sztuki jest skarbem, który należy do wszystkich [...]. Dlatego darowizny przekazane przez darczyńców na rzecz muzeów powinny być naprawdę dostrzegane jedynie jak hojny zwrot długu⁶.

3 Warwara Chanenکو była najstarszą córką przemysłowca i właściciela fabryki cukru Mykoły Tereszczenki (1819–1903), powszechnie znanego z działalności charytatywnej i pasji do kolekcjonowania. Mykoła Tereszczenko przekazał łącznie ponad 3 mln rubli na budowę szpitali, sierocinców, szkół i kościołów. W 1899 r., jeszcze za jego życia, Duma Miejska w Kijowie podjęła decyzję o zmianie nazwy ulicy, przy której dziś znajduje się Muzeum Chanenków i Kijowska Galeria Obrazów (Kiivs'ka kartinna galereâ), stworzone na podstawie kolekcji rodziny Tereszczenków, z Ołeksijowskiej na Tereszczenkowską.

4 Petrov 1913, s. 506.

5 W tym czasie było to Muzeum Miasta Kijowa (Kiivs'kij mi's'kij muzej), a od 1904 r. Muzeum Sztuki, Przemysłu i Nauki Cesarza Mikołaja II Aleksandrowicza (Hudožn'o-promislovij i naukovij muzej Ęmperatora Mikoli Oleksandroviča). Na bazie tej instytucji powstały później trzy wiodące kijowskie muzea: Narodowe Muzeum Historii Ukrainy (Nacional'nij muzej Ęstorii Ukraїni) z filią – Muzeum Skarbów Historycznych (Muzej Ęstoričnih koštovnostej), Narodowe Muzeum Sztuki (Nacional'nij hudožnij muzej) oraz Muzeum Ukrainskiej Ludowej Sztuki Dekoracyjnej (Muzej ukraїns'kogo narodnogo dekorativnogo mistectva).

6 Kiev 1905, s. 8–9.

2.

Warwara Chanenko, zdjęcie
utraconego portretu autorstwa
Aleksieja Chałamowa z 1896 r.

Podobne przekonania w dużej mierze zdeterminowały charakter kolekcji Chanenków i jej wszechstronność (il. 3). W przeciwieństwie do wielu arystokratycznych zbiorów tamtych czasów, w których dominowały gusta właścicieli, a przedmioty służyły głównie do dekoracji wnętrz, dzieła zebrane przez Chanenków miały w przyszłości stać się eksponatami muzealnymi i reprezentować historię sztuki światowej. Daleko niekompletna lista dzieł kolekcji w 1917 r. obejmowała: starożytne egipskie znaleziska archeologiczne, antyczne greckie malarstwo wazowe, rzymskie portrety rzeźbiarskie, tkaniny koptyjskie, bizantyjskie i staroruskie ikony, srebrne i złote naczynia staroruskie, przedmioty ukraińskiej sztuki dekoracyjnej i kozackie antyki, a także obrazy starych mistrzów, rzeźby, sztukę użytkową i grafikę europejskich artystów od średniowiecza do XIX w. Małżonkowie pasjonowali się nie tylko europejską sztuką starożytną i nowożytną, do zbiorów wchodziły także unikatowe zabytki Wschodu, w tym buddyjskie rytualne wyroby z brązu, różnorodne artefakty chińskie: malowidła na zwojach, naczynia rytualne z brązu, figurki pogrzebowe z okresu dynastii Tang, porcelana, emalie i laki oraz przedmioty rzeźbione z kamienia. Kulturę japońską reprezentowały znaczące kolekcje kolorowych drzeworytów, miniaturowych rzeźb *netsuke* i wyrafinowanych *tsuba* (elementy tradycyjnego miecza samurajskiego), a także wyroby z porcelany. Wśród dzieł z Bliskiego Wschodu znalazły się średniowieczne irańskie miniatury, fajanse i brązy, szkło, dywany i ceramika stworzone w Iraku, Syrii, Turcji i na Kaukazie.

Kijowska rezydencja rodziny Chanenków, obecnie uznana za zabytek architektury, także pokazuje różnorodny zakres ich zainteresowań. Nad głównymi schodami, prowadzącymi na *piano nobile*, właściciele umieścili motto – swoisty epigraf wprowadzający do kolekcji – tercynę z *Boskiej komedii* Dantego:

*Intra due cibi, distanti e moventi
D'un modo, prima si morria di fame,
che liber'uomo l'un recasse ai denti*⁷.

7 Pomiędzy dwiema siedząc potrawami, / Umarłby z głodu człowiek, pan wyboru, / Gdyby z nich jednej nie przeżuł zębami (Dante Alighieri, *Boska komedia. Raj*, Pieśń IV, tłum. J. Korsak).